

In Peru botsen bevolking en houtindustrie over bossen en rechten

Myrah Vandermeulen

MO*papers is een serie analyses die uitgegeven wordt door Wereldmediahuis vzw. Elke paper brengt fundamentele informatie over een tendens die de globaliserende wereld bepaalt. **MO*papers** worden toegankelijk en diepgaand uitgewerkt.

MO*papers worden niet in gedrukte vorm verspreid. Ze zijn gratis downloadbaar op www.mo.be. Bij het verschijnen van een nieuwe paper wordt een korte aankondiging gestuurd naar iedereen die zijn of haar e-mailadres bezorgt aan mopaper@mo.be (onderwerp: alert)

Myrah Vandermeulen studeert de Master Conflict & Ontwikkeling aan de UGent. Voor haar thesis deed ze onderzoek naar landrechten van inheemse gemeenschappen in Atalaya, een provincie van de Peruviaanse Amazone. Ze werkte hiervoor samen met inheemse organisaties en lokale overheidsinstutities (zoals het Gerencia de Desarrollo de Pueblos Indigenas) en sprak vooral met mensen van de Asháninka etnische groep. Daarnaast is ze ook cata-pista ofwel vrijwilliger bij CATAPA, een sociale beweging die zich verzet tegen 'extractivisme' in Latijns Amerika.

Redactieraad **MO*papers**: Lieve De Meyer (eindredactie), Rudy De Meyer (11.11.11), Gie Goris (MO*), Gijs Justaert (Wereldsolidariteit), Emiel Vervliet (hoofdreductie MO*papers).

Informatie: mopaper@mo.be of MO*paper, Vlasfabriekstraat 11, 1060 Brussel
Suggesties: emiel.vervliet@telenet.be

Wereldmediahuis is ook uitgever van het printmagazine MO*, de mondiale nieuwssite www.MO.be, en van de nieuwsbrief eMO* (tweemaal per week). Verder organiseert de vzw MO* lezingen en mondiale cafés.

Overname van de teksten is toegestaan mits toestemming van auteur en uitgever.

PARO AMAZONICO

Elk jaar verbruiken wij Belgen een oppervlakte bos die 1,5 keer zo groot is als ons eigen land en 6,5 keer zo groot als onze eigen bossen om te voorzien in ons hout- en paperverbruik¹. Die enorme vraag naar houtproducten heeft een grote impact, die vooral de mensen treft die rechtstreeks afhankelijk zijn van het bos.

In Atalaya, een provincie in het Peruaanse Amazonegebied, is het regenwoud de belangrijkste bron van levensonderhoud. Hier wonen meer dan tweehonderd inheemse gemeenschappen van verschillende volken, waaronder de Asháninka, de Ashéninka, de Yine en de Machiguenga. In augustus 2018 organiseerden zij een *paro amazonico* of een 'staking van de

Amazone', uit onvrede met de overheid en het beheer van hun bossen. Na een week van demonstraties volgde een blokkade van tien dagen van rivieren en wegen. Verschillende groepen bezetten de oevers van de rivieren Urubamba, Tambo en Maldonado, zodat er geen boten konden aanmeren. Op die manier hoopten ze de overheid te dwingen om te voldoen aan de eisen van de hedendaagse inheemse Amazonegemeenschappen. Zij willen met name dat de overheid hun territoriale rechten verzekert, de bossen beschermt tegen illegale houtkap, 'vrije' stukken grond toekent aan gemeenschappen en bedrijven aansprakelijk stelt bij inbreuken op de Peruaanse boswetgeving.

Foto: AIDSESEP

Iedereen kwam op straat voor de 'paro amazonico'

De meerderheid van de inheemse gemeenschappen in Atalaya heeft inderdaad geen grondzekerheid, hoewel hun identiteit sterk verbonden is met hun grond. Hun territoriale rechten worden herhaaldelijk met de voeten getreden. Een groot aantal gemeenschapsgronden valt deels samen met bosconcessies die de staat heeft toegekend of wil toekennen aan houtbedrijven. Terwijl gemeenschappen decennia wachten op een eigendomsbewijs, krijgen ondernemers en bedrijven al binnen enkele maanden een concessie. Om de economische groei te verzekeren, heeft de overheid dus voorrang aan grote bedrij-

ven, hoewel veel van die bedrijven ook betrokken zijn bij de illegale houtkap.

Grond en natuurlijke hulpbronnen zijn intrinsiek verbonden met de inheemse beweging in Atalaya. Daarom eist die beweging niet alleen grondrechten, maar stelt zij ook specifieke eisen in verband met het bosbeheer en de houtindustrie. De houtbedrijven, de agro-industrie en de cocaïnesmokkel bedreigen immers niet alleen hun grond, maar ook hun culturele en sociale identiteit.

Op de rivieren in Atalaya wordt gevaren met peque-peques, gemotoriseerde kano's

HOUT: HET BELANGRIJKSTE EXPORTPRODUCT VAN ATALAYA

» Het is geen toeval dat Atalaya het centrum werd van deze staking. De regio is lang vergeten door de Peruaanse overheid. Tot de jaren 1980 bestond er zelfs nog slavernij bij leden van inheemse groepen en vandaag worden de mensenrechten er nog altijd niet overal gerespecteerd. Er zijn gemeenschappen die kampen met gezondheidsproblemen, onder meer door vervuilde rivieren, en een gebrek aan onderwijzers. Die problemen worden niet aangepakt zolang de gemeenschappen geen grondzekerheid hebben en ze worden nog versterkt door de ongelijke handelsrelaties met de houtindustrie.

Hout is het belangrijkste exportproduct in de provincie Atalaya en in het overkoepelende departement Ucayali. In Peru kun-

nen bossen een verschillende status hebben, sommige zijn in staats eigendom, andere zijn in privé handen, zijn erkend als beschermd natuurgebied of bos op gemeenschapsgrond. Maar in de praktijk is ook dat laatste bos eigendom van de staat. Wanneer een inheemse gemeenschap een grondbewijs verkrijgt en zo haar territorium veilig stelt, gelden er nog altijd beperkingen op dat eigendomsrecht. De gemeenschap wordt alleen eigenaar van een klein stuk van het haar toegewezen land, namelijk het deel dat bestemd is voor woningen en *chakras* (boerderijen). En zij krijgt wel het gebruiksrecht op de ondergrondse rijkdommen zoals olie en gas, en op het bos, maar de staat blijft eigenaar.

Transport van hout over de rivier Ucayali

In theorie hebben de Amazonegemeenschappen het exclusieve recht om te beslissen over hun grondstoffen en bossen en die te benutten en er geld mee te verdienen. Maar als een gemeenschap zich bijvoorbeeld verzet tegen olie-ontginning, kan de staat dit aanvechten, omdat de gemeenschap zogezegd zou handelen tegen het algemeen (nationaal) belang. Ook binnen de houthandel volstaat het gebruiksrecht van de gemeenschap niet om van die rijkdom te genieten. Zij kan onmogelijk meedraaien in de houthandel zonder de inmening van externen die de nodige investeringen kunnen doen. Het gevolg is dat de gemeenschappen zelf zeer weinig verdienen aan de exploitatie van hun bossen, maar wel worden meegesleurd in de logica van de industrie en de markt. Voor de inheemse gemeenschappen is een bos meer dan hout.

De mensen bouwen hun huizen met materiaal uit het bos, jagen in het bos op voedsel en behalve schaduw biedt het bos hen ook medicijnen. Bovendien heeft het bos – en de grond in het algemeen – een spirituele waarde en gaan de gemeenschappen ervan uit dat alles een ziel heeft. Het bos maakt leven mogelijk, maar de houtkap duwt die levensbron steeds verder weg van de gemeenschap. Het wild voor de jacht bevindt zich nu op dagen afstand. De dieren vluchten immers door het lawaai van zware machines en door de vernietiging van hun habitat. Vroeger was er bovendien tijd voor regeneratie. Als er hout werd gebruikt voor een huis, konden de bomen daarna opnieuw groeien. Door de industriële houtkap is dat evenwicht verstoord en krijgt het bos geen kans meer om zich te herstellen.

DE AFBAKENING VAN ONBEGRENSD LAND

» Het enorme territorium waarbinnen de Asháninka, de grootste inheemse groep in Atalaya, zich vroeger vrij konden bewegen, is sinds de kolonisatie begrensd en wordt nu ook bewoond door *settlers* of kolonisten. Op dezelfde manier eigen ook houtbedrijven, agro-industriële bedrijven en inwijkelingen zich vandaag 'leeg' land (zonder officieel eigendomsbewijs) toe, ook al wonen er inheemse families. Voor de inheemse volken werd het noodzakelijk om hun grond af te bakenen en te verdedigen – met wapens en met eigendomsbewijzen. Het ontstaan van de stad Atalaya in 1928 was een rechtstreeks gevolg van de ontwikkeling van de houtindustrie. Na het rubbertijdperk (1885-1915) kwam de periode van houtontginning, die eigenlijk nog altijd voortduurt. De eerste houthandelaars waren meestal kapitaalkrachtige Italianen of Brazilianen die de mogelijkheden zagen van de 'onbenutte' regio Atalaya.² Omdat Atalaya door de staat als 'leeg land' werd beschouwd,

konden de nieuwe landheren of *patrónes* landheren zich eenvoudig meester maken van de gronden. De oorspronkelijke bewoners (in deze regio vooral Asháninka en Ashéninka) tel- den niet mee en werden enkel gezien als arbeidskrachten. Zowel in koloniale als postkoloniale tijden werden de inheemse groepen uitgebuit. Situaties van slavernij en mishandeling waren geen uitzondering. Ook de houtkappers voeren mee op die golf en namen Asháninka 'in dienst'. Nog steeds vertellen de Asháninka verhalen over rooftochten naar slaven, kinderen die bij hun ouders werden weggerukt en wrede straffen³. Dat duurde voort tot de jaren 1980, toen de nationale inheemse organisatie AIDSESEP (*Interethnic Association for the Development of the Peruvian Rainforest*) samen met enkele lokale inheemse leiders in actie kwam. Onder hen waren Miguel Camaiteri en Bernardo Silva, die ik ontmoette in Atalaya.

Miguel Camaiteri is onze gids bij het bezoek aan enkele gemeenschappen in Gran Pajonal, net zoals hij 40 jaar geleden ook deze tocht maakte.

Aan het begin van de jaren 1980 ging Ashéninka-leider Miguel Camaiteri twee maanden lang op bezoek bij alle Ashéninkagroepen in het district Gran Pajonal. Hij vertelde dat ze binnenkort grondeigenaar zouden worden en riep hen op om zich te verzetten tegen de *patrón*. Ondanks de prijs die op zijn hoofd stond – hij vormde een grote bedreiging voor de landheren – slaagde Camaiteri in zijn opzet. De landheren werden weggestuurd, AIDSESP kocht grond op en verscheidene inheemse groepen die werkten voor verschillende *patrónes* verenigden zich. Zij vormden ‘inheemse gemeenschappen’, een concept dat al in 1974 was vastgelegd in de Peruaanse Wet op de Inheemse Gemeenschappen, die echter nog niet eerder bekend was geraakt bij de gemeenschappen zelf, omwille van hun isolement.

In 1987 leidde dit tot de oprichting van de lokale inheemse federatie OIRA (*Indigenous Organisation of Atalaya Region*). Eindelijk kregen inheemse gemeenschappen rechten op de grond waarop ze voordien voor de landheren hadden gewerkt. Het was het voorouderlijk grondgebied van de Asháninka waarop zij recht hadden. OIRA speelde een zeer belangrijke rol in het verkrijgen van eigendomsbewijzen, en kreeg daarvoor in 1996 de internationale *Anti-Slavery Award*. Bernardo Silva, die de prijs in ontvangst nam, toonde me trots het krantenartikel.

‘GEMEENSCHAP’ VERSUS ‘VOLK’

Hoewel inheemse volken al millennia lang in de Amazone wonen, zijn de ‘inheemse gemeenschappen’ in Atalaya een recente creatie. Vroeger woonden de Asháninka verspreid in familiale groepen die seminomadisch waren, als jager-verzamelaars met verschuivende landbouw. Om binnen de moderne staat eigendomsbewijzen van grond te kunnen verkrijgen, was het nodig om zich op één plaats te vestigen en een gemeenschap te vormen, iets wat uiteindelijk gebeurde in de jaren 1980 en 1990. Maar de grenzen van de grond van de toen verkregen eigendomsbewijzen zijn onduidelijk en vertonen veel overlappingsen tussen gemeenschappen en met concessies en grond van individuele grondeigenaars. Dat komt omdat de overheidsteams in die periode niet ter plaatse gingen

Maar in 2001 kwam een einde aan die positieve evolutie.

Onder president Toledo werd veel gemeenschapsgrond in concessie gegeven aan mijn-, hout- en oliebedrijven en ook de volgende regering van Alan Garcia zag privatisering en het met grootschalige investeringen benutten van ‘ongebruikt’ Amazonegebied als de weg vooruit. Grondbewijzen voor inheemse gemeenschappen pasten niet in dat verhaal. Pas in 2015, nadat vier leiders van de Sawetogemeenschap werden gedood door illegale houtkappers, herbegon onder internationale druk het proces van de toekenning van grondrechten.

Vandaag vinden we het grootste aantal gemeenschappen zonder grond en zonder erkenning in Atalaya – het zijn er meer dan vijftig. Bijna allemaal hebben ze problemen doordat hun grond deels samenvalt met concessies voor houtkap of met staatsgrond. Hoewel huidig president Vizcarra beweert dat het toekennen van eigendomsbewijzen een prioriteit is, verloopt dit in werkelijkheid zeer traag, hoewel de situatie eigenlijk om snelle oplossingen vraagt, want intussen wordt er massaal hout gekapt. Het zijn nochtans net de inheemse gemeenschappen die de bossen het best kunnen beschermen door het verkrijgen van gemeenschappelijke eigendomsbewijzen, onder meer omdat de houtkap dan geformaliseerd en gecontroleerd wordt.

om de grenzen af te bakenen, door het conflict met *Sendero Luminoso*, een groep onder leiding van Abimael Guzmán die vandaag nog altijd als een terreurorganisatie wordt beschouwd.

Daarnaast raakten de inheemse volken versplinterd door het formaliseren van de ‘gemeenschappen’. Hoewel de hele regio voorouderlijk Asháninkaland is, liggen er tussen de gronden van de verschillende gemeenschappen ook stukken zonder eigendomsbewijs. Die ‘beschikbare gronden’ trekken steeds meer boeren, cocaplantages en grondhandelaars aan. Intussen groeit de inheemse bevolking en blijft er geen ruimte over om uit te breiden of nieuwe gemeenschappen te vormen. Asháninka die geen lid zijn van een gemeenschap, hebben het nog

moeilijker: zij zijn wel inheems, maar hebben geen toegang tot gemeenschapsground. Bovendien kan de seminomadische levenswijze niet worden voortgezet. De gebieden met een eigendomsbewijs zijn groot genoeg voor een bepaalde mate van zwerfandbouw – al is dat niet in alle gevallen zo – maar

alles is begrensd en moet volgens bepaalde regels gebeuren. Het landoppervlak is dus niet langer onbegrensd. Daar bestaat geen simpele oplossing voor: de bevolking groeit aan, de samenleving evolueert en er is niet oneindig grond beschikbaar.

Kindjes van de gemeenschap Antamishi de Oro nemen een bad. Deze gemeenschap is lid van de federatie FABU, die hen steunt in de strijd om erkenning en een eigendomsbewijs op hun grond

INDÍGENA

Hoewel een groot percentage van de Peruanen inheems bloed heeft, noemt slechts 25 procent zichzelf *indígena*. Dat begrip ontstond tijdens de kolonisatie en heeft vooral een negatieve connotatie. Er werd een raciale hiërarchie gecreëerd die het uitbuiten, uitputten en uitmoorden van de inheemse bevolking normaliseerde. De moderne staat Peru is voortgebouwd op die koloniale basis. De inheemse volken lijken daarin vooral een positie van tweederangsburgers in te nemen en

dat heeft in sommige gevallen een minderwaardigheidscomplex veroorzaakt. Leden van etnische groepen verliezen zelf het geloof in hun cultuur, waardoor de gemeenschap spiritueel verarmt. De verhalen en de taal worden niet meer doorgegeven, tradities raken vergeten en kennis over medicinale planten wordt schaars. Op die manier zijn de inheemse volken geassimileerd geraakt binnen de moderne samenleving.

Lupuna, een boom met geneeskrachtige werking

Toch zijn de hedendaagse gemeenschappen in Atalaya trots op hun cultuur, ondanks de vele uitdagingen. Zij hebben een lange geschiedenis van uitbuiting achter de rug en pas recent kan het woord 'inheems' ook positief klinken. De gemeenschap Tres Colinas noemt zichzelf bijvoorbeeld pas sinds een aantal jaren

inheems. Dat is mede mogelijk geweest door het toekennen van eigendomsbewijzen aan inheemse gemeenschappen, een positief discours over inheemse levenswijzen (door ngo's en academici) en internationale rechten voor inheemse volken.

TRADITIE VERSUS KAPITALISME

Behalve een grote etnische diversiteit biedt het Amazonegebied ook een schat aan ecologische diversiteit. Die heeft voor de Amazonevolken een grote waarde en zij gebruiken alles wat er in hun omgeving te vinden is. Door de komst van een kapitalistisch economisch systeem is er ook voor hen veel veranderd, maar niet de manier waarop ze naar hun omgeving kijken. Het kapitalistisch systeem kent geen balans tussen noden

en verlangens en dat leidt tot uitputting van grondstoffen (en mensen). Waar vroeger bomen werden gekapt om een huis te bouwen en er altijd tijd was voor regeneratie, worden nu hele bossen gekapt om de hele wereld van hout te voorzien. Waar inheemse volken met hun landbouw bijdroegen aan de biodiversiteit, worden nu monoculturen verspreid en pesticiden gebruikt die de biodiversiteit vernielen.

BOETES VOOR DE GEMEENSCHAPPEN

De houtindustrie is een vorm van (neo)koloniaal binnendringen in de Amazone. Voor inheemse gemeenschappen is het bijna onmogelijk om hout te verkopen zonder inmenging van externe actoren, meestal grote houtbedrijven. Die werken via concessies en bosvergunningen samen met de lokale gemeenschappen, in een systeem waarbij 30 procent van de winst naar de gemeenschap gaat en 70 procent naar het bedrijf

dat machines en personeel aandraagt, vaak zonder contract. Als er al met een contract wordt gewerkt, is dat meestal opgesteld in het voordeel van het bedrijf. Soms gaat het zelfs om een blanco contract dat het bedrijf achteraf invult, handig inspelend op de gebrekkige legale kennis van de meeste *comuneros* (gemeenschapsleden).

Omdat de boswetgeving geregeld verandert en verstrengt, is

het niet eenvoudig om altijd op de hoogte te zijn. Vroeger was er weinig controle op de oorsprong van het hout en de handelswijzen van de houtkappers. Sinds de *Forest and Wildlife* wet van 2000 is dat wel veranderd, maar de ietwat geïsoleerde gemeenschappen, zoals de Asháninka, zijn niet altijd op de hoogte van de vernieuwde regels over houtkap of de juridische gevolgen.

De houtbedrijven zijn wel geïnformeerd, maar nemen het niet te nauw met de regels. Sommigen bezondigen zich zelfs aan het witwassen van hout, door hout te halen waar dat niet is toegelaten en het daarna te verkopen met de documenten van de gemeenschap. Door de macht van de houtlobby en de verstrengeling met politieke belangen lopen zij niet veel risico.

Daardoor ligt de verantwoordelijkheid voor overtredingen in de houtkap bijna volledig bij de inheemse gemeenschap, omdat zij het legale eigendomsbewijs heeft van het bos. Als het ontginnende bedrijf een boom te veel kapt, zijn de torenhoge boetes voor de gemeenschap. Op die manier zijn veel gemeenschappen in een schuldenspiraal beland. Om de boetes te kunnen betalen, moesten ze nieuwe contracten met houtbedrijven aangaan. Bovendien vlogen hun leiders in de gevangenis, want de naam van de leider of *apu* staat op het contract – binnen de moderne wettelijke kaders kan een ‘gemeenschap’ namelijk geen rechtspersoon zijn. Een aantal leiders leeft daardoor nog altijd ondergedoken. De (mede)verantwoordelijke bedrijven blijven daarentegen vrij van vervolging.

De staking of *paro amazonico* eiste het schrappen van die boetes. Voor de in totaal 471 gemeenschappen in Peru samen

lopen de boetes op tot 51 miljoen soles of bijna 14 miljoen euro. De Peruaanse bosdienst OSINFOR (*Organismo de Supervisión de los Recursos Forestales*) stelt dat het juridisch onmogelijk is om de boetes volledig te annuleren, maar stelde wel alternatieve mechanismen voor om de schulden af te lossen. Zo kunnen gemeenschappen zich inzetten voor het herstel van gedegradeerde zones of het behoud van het bos. Ze bakenen daar een deel van hun terrein voor af, planten nieuwe bomen of beschermen het bos tegen illegale houtkap. Er worden teams van ‘boswachters’ opgericht: die gaan eens per maand op pad om te controleren of er in hun gebied niemand illegaal bomen kapt. Enkele gemeenschappen waarmee ik sprak, zoals de gemeenschap Inkaare, doorlopen momenteel het initiatieproces van die ‘betalingsmechanismen’.

In 2015 werd de boswetgeving nogmaals gewijzigd. Sindsdien moeten gemeenschappen doorgeven met welke ondernemer of bedrijf zij samenwerken om een bosvergunning te krijgen. Het zorgt ervoor dat de verantwoordelijkheid wordt gedeeld tussen bedrijf en gemeenschap. Maar de boetes zijn grotendeels voor inbreuken van vóór 2015 en voor gemeenschappen die nog binnen oude informele ‘contracten’ werken.

Het is wel positief dat de overheid als gevolg van de protesten nu eindelijk haar bevolking informeert. Ze organiseert workshops voor inheemse leiders over de verschillende aspecten van gemeenschapsbosbeheer en houthandel, over bosvergunningen en contracten, waardoor zij beter toegerust zijn om op gelijke voet samen te werken met bedrijven. Maar met de *maderero* of houthandelaar Panchito Pezo als hoofd van de departementsregering is de heerschappij van de houtindustrie in Ucayali nog niet voorbij.

Op tocht met een telg van de *maderero*-familie Pezo

WAT NA HET KAPPEN?

» Als het contract voor de houtkap eindigt, wordt de grond achtergelaten in een trieste staat en is van herbebossing geen sprake. De Peruaanse boswetgeving vraagt alleen om 20 procent van de bomen te laten staan en verbiedt het kappen van jonge bomen, wat tot natuurlijke regeneratie zou moeten leiden. Keer op keer kreeg ik te horen dat dit ontoereikend is en dat herbebossing noodzakelijk is. Zowel gemeenschapsleden als ingenieurs, ambtenaren en zelfs houthandelaars benadrukten dit. Volgens houthandelaar Mario Pezo is herbebossing geen verantwoordelijkheid van de houtbedrijven. Zij betalen jaarlijks een extra belasting voor 'herbebossing' opdat de staat deze taak op zich zou nemen, maar dat gebeurt niet.

Door dat falende bosbeleid blijft er steeds minder bos over. De *apu* (leider) van de gemeenschap Sapani vertelde hoe haar mensen ondertussen geen hout meer over hebben – en ze zijn niet alleen. Omdat de houthandel voor de gemeenschappen de snelste manier is om geld te verdienen, kan de aanwezigheid van bos een reden zijn om het gemeenschapsterritorium uit te breiden en de gemeenschappen worden daartoe aangemoedigd door de houtbedrijven. Dat leidt tot conflicten tussen gemeenschappen, zoals dat tussen Chicosa en Pandishari over een stuk grond met veel verhandelbare bomen. De beide gemeenschappen stellen dat dit land hun toebehoort.

Conflictbemiddeling tussen de gemeenschappen Chicosa en Pandishari

CORRUPTIE

› Niet enkel tekortkomingen in het juridisch kader of de macht van de houtlobby vormen belemmeringen voor een goed bosbeheer. Ook binnen de inheemse gemeenschappen heerst er niet altijd eensgezindheid en is er sprake van corruptie. De meeste gemeenschapsleden leiden een eenvoudig bestaan met een minimum aan geld. Hun voedsel is de *yucca* en de banaan die zij op hun land telen en de vis die zij dagelijks vangen. Het weinige geld dat ze verdienen, gaat doorgaans naar de school van de kinderen, naar benzine voor de *peque-peque* (een gemotoriseerde kano) waarmee ze soms naar de stad reizen en enkele andere basisbehoeften. Geld van de gemeenschap, zoals de opbrengst van de houthandel, gaat naar de bouw van een school, medische voorzieningen en een jaarlijks feest.

Als het geld toch fout wordt beheerd, komt dat doordat de *apu* de belangen van zijn *comuneros* uit het oog verliest en zichzelf hoopt te verrijken. Zo'n leider wordt aangeduid omdat een gemeenschap volgens de Peruaanse staat geen rechtspersoon is en dus een vertegenwoordiger moet aanduiden. De *apu* wordt om de 3 à 4 jaar verkozen en zit de *Asamblea Comunal* (gemeenschapsvergadering) voor. In theorie is zijn macht beperkt, want voor alle officiële beslissingen is een meerderheid nodig en wordt een akte opgesteld, zoals de beslissing om met een houtbedrijf samen te werken. Maar soms worden die akten vervalst. Een corrupte leider tekent dan een contract zonder de gemeenschap te raadplegen en krijgt zo de winst, terwijl de gemeenschap de kosten draagt van het gedegradeerde bos.

Een capaciteitstraining over gemeenschapsbosbeheer

Hoe beter de *comuneros* geïnformeerd zijn, hoe meer controle er is op het bestuur en het beheer van de geldzaken. Daarom is training voor capaciteitsopbouw heel belangrijk. De Ashéninka van de gemeenschap Pauti vertelden me dat ze een systeem van *checks and balances* toepassen om corruptie tegen te gaan. Corruptie is in Peru een enorm probleem, zowel binnen de over-

heid en bedrijven als binnen gemeenschappen. “Geld is een zeer sterke drijfveer”, meent Edwin Jumanga, voorzitter van de inheemse organisatie CORPIAA (*Coordinadora Regional de los Pueblos Indígenas de Aidesep-Atalaya*). En wanneer geld een doel op zich wordt, verdwijnt het belang van de bredere gemeenschap naar de achtergrond.

GELD ALS VLOEK OF ZEGEN

› In een ‘anti-inheems’ klimaat is geld een belangrijk middel om toch te kunnen deelnemen als volwaardig lid van de samenleving. Geld betaalt kosten voor gezondheidszorg, onderwijs en vervoer en laat iemand meedraaien in de markteconomie. De houtontginning is voor veel Amazonegemeenschappen de gemakkelijkste manier om geld te verdienen. Daarom werken zij mee aan de kap van hun eigen bossen en ondernemen ze soms ook dubieuze acties. Ook de diepe sporen die slavernij en onderdrukking achterlieten, spelen hier mee. Meer dan ooit is voor de inheemse bevolking het welzijn van de familie, en daarna de gemeenschap en het volk prioritair.

Soms wordt grond, die al dan niet eigendom is van de gemeenschap, zelfs informeel verkocht. In dat geval ontvangt de koper een waardeloos document. Zo wordt het bezit van geld en materiële rijkdom een doel op zich, ook binnen de inheemse gemeenschappen. Nieuwe ‘noden’ of ‘valse noden’, zoals de filosofen Adorno en Horkheimer ze noemen⁴, die zowel de westerse als de niet-westerse mens worden opgedrongen door de moderne kapitalistische cultuur en de (sociale) media, voeden de alomtegenwoordige consumptiemaatschappij.

Bovendien is de overgang naar de geldeconomie soms een opstap naar alcohol- en druggebruik. Sommigen stappen over

van *masato* (gefermenteerde drank op basis van yucca) die binnen de context van de gemeenschap onder sociale controle wordt gedronken, naar anoniemer alcoholgebruik tijdens feesten in de stad. Die problematiek werd meermaals vermeld in gesprekken met verschillende gemeenschappen en ngo-personeel.

Voorals mannen worden snel verleid. Er zijn nog altijd dominante patriarchale structuren, waardoor de vrouwen meer gericht zijn op de familie en al vroeg de verantwoordelijkheid van het moederschap opnemen. Daardoor lijken vrouwen vaker op lange termijn te denken, met het gezin als prioriteit, terwijl mannen naar de stad trekken om geld te verdienen en dat geld sneller uitgeven voor zichzelf. Toch werken ook vrouwen steeds vaker binnen de markteconomie in de stad. Vooral jonge meisjes zijn daardoor niet langer immuun voor de verleidingen van de stad en velen verlaten hun gemeenschap op zoek naar een ander leven. Zij trekken naar de steden Atalaya, Satipo of Pucallpa. Door criminele netwerken van mensenhandel eindigen velen in de prostitutie. Dat is al voorgevallen in Sapani en in verschillende gemeenschappen in de regio Gran Pajonal. Bijna alle inheemse federaties melden ‘mensenhandel’ als een ernstig probleem. Ook in andere sectoren komt veel uitbuiting voor, zoals op cacao- en koffieplantages.

Gran Pajonal

‘SPOOKGEMEENSCHAPPEN’

Behalve houthandel is er ook sprake van grondhandel door niet-inheemse actoren: nieuwkomers, de agro-industrie en houtbedrijven. De verkochte grond wordt doorgaans meteen ontbost voor de landbouw of de veeteelt. Die omzetting van bosgrond in landbouwgrond is de grootste oorzaak van ontbossing en bedreigt de gemeenschappen, omdat er zo geen land meer overblijft voor de groeiende inheemse bevolking.

Uit het netwerk van deze grondhandel komen ook de zogenaamde ‘spookgemeenschappen’ (*comunidades fantasmas*) voort. Dat zijn ‘valse’ gemeenschappen die niet bestaan uit inheemse

mensen en geen inheemse belangen behartigen. Het zijn mensen die vanuit de Andes of de *sierra* migreren en zich voordoen als inheemse Asháninka, Yine of Ashéninka. Soms betalen ze echte Asháninka om de rol van *comunero* te spelen. Eens zij officieel zijn erkend als gemeenschap, vragen ze een gemeenschappelijk eigendomsbewijs aan. Het kan daarbij gaan om gebieden van duizenden hectaren, waardoor dit dus een lucratieve business is. Het is een strategie om toegang te krijgen tot grond en bos, die later worden omgezet in landbouwgrond of in een concessie voor houtbedrijven.

Een gemeenschap in Gran Pajonal

‘Middelen die de overheid of ngo’s aanreiken, kunnen zowel voor goede als slechte zaken worden gebruikt’, vertelt Ketin Gonzales Torres, die voor de ngo CEDIA werkt aan een project voor grondzekerheid voor Ashéninka-gemeenschappen in Gran Pajonal. Ook de categorisatie ‘inheemse gemeenschap’ is zo’n middel. Hij is zelf Shipibo en dus nauw betrokken bij de grondproblematiek.

De handel in grond schaadt de belangen van de inheemse groepen, omdat de grond en het bos waar zij (voorouderlijk) recht op hebben, verhandeld wordt. En voor de overheid is het niet eenvoudig om te zien of gemeenschappen ‘echt’ of ‘vals’ zijn, waardoor ook de echte gemeenschappen argwanend benaderd worden en het voor hen moeilijker wordt om erkenning te krijgen.

De ngo CEDIA gaat langs gemeenschappen om te kijken waar eigendomsbewijzen ontbreken

ALTERNATIEVEN?

EEN KOERS WEG VAN DE HOUTHANDEL

De afgelopen jaren zijn de inheemse groepen zich steeds bewuster geworden van het onevenwicht dat leidt tot de aantasting van hun leefomgeving en gaan ze feller in tegen de nefaste gevolgen, de lage inkomsten en de boetes voor de gemeenschappen. Steeds meer gemeenschappen beslissen dan ook om af te stappen van de houtkap. Jonge gemeenschapsleden zijn opgeleid in het westerse kapitalistische kennissysteem en zijn daardoor beter uitgerust om hun manier van leven te beschermen tegen de verwoestende gevolgen van de houtkap binnen het kapitalisme. Het is zoeken naar een moeilijk evenwicht tussen meedraai-

en in de markteconomie en het behoud van de eigen waardesystemen, om een alternatief voor de kapitalistische denkwijze en organisatie te formuleren. Het valt op dat vrouwelijke leiders sneller in staat lijken om 'nee' te zeggen tegen de houtindustrie. Leiders van de gemeenschappen Sapani en Santa Rosa de Laulante vertelden me dat hun voorgangers alleen winst voor ogen hadden maar dat zij, als vrouwen, meer aan de gemeenschap en de toekomst van hun kinderen denken. Hun wens dat kinderen en kleinkinderen nog bos zullen hebben, maakt het gemakkelijker om het snelle geld van de houtindustrie af te wijzen.

Een capaciteitstraining voor inheemse vrouwelijke leiders, georganiseerd door de organisaties ONAMIAP en ORMIPA

GUARDIANES DEL BOSQUE

Om hun levenswijze en territoria te beschermen, hanteren de gemeenschappen verschillende strategieën. Het verkrijgen van eigendomsbewijzen is een belangrijk startpunt. Samenwerken met ngo's en overheidsprogramma's op het vlak van natuurbescherming is een volgende strategie. Daarnaast kijken gemeenschappen ook uit naar alternatieven om geld te verdienen, door bijvoorbeeld landbouw te combineren met bosbouw (*agroforestry*), een systeem dat inspeelt op de complementariteit van gewassen, op verschillen in de nood aan licht en schaduw, water en voedingsstoffen. In dit systeem worden gewassen tussen de bomen geplant. Daarnaast kan het bos dienen als een bron van voedsel met fruit- en palmbomen. In het Amazonegebied is dit vooral populair voor cacao, kleine bomen die goed groeien in de schaduw van grotere bomen.

Deelname aan de koolstofmarkt is een tweede strategie, waarbij bedrijven en landen gemeenschappen betalen om hun bos te laten staan in ruil voor koolstofcertificaten. Hoewel het systeem ook op kritiek botst, kan het op korte termijn een financiële ondersteuning bieden voor de gemeenschap.

Nog een andere tactiek is het oprichten van nieuwe gemeenschappen met het expliciete doel om het bos te beschermen. De Asháninkafederatie FABU creëerde de gemeenschap *Inshatoshi Guardianes del Bosque* (beschermers van het bos), waar landloze

Asháninka uit de regio of families uit overbevolkte gemeenschappen zich kunnen vestigen. Het idee is dat zij het recht hebben om daar te wonen, want het land waar de gemeenschap zich bevindt is voorouderlijk territorium van de Asháninka. Op die manier stellen zij die grote oppervlakte land veilig voor toekomstige generaties. Ze willen het woud beschermen en bovendien een buffer vormen voor het natuurreservaat *El Sira*, waar inheemse groepen in isolement wonen. Door de nieuwe gemeenschap daar te plaatsen, worden die groepen beter beschermd tegen illegale houtkappers. FABU wil zelfs verder gaan en alle Asháninkagemeenschappen langs de rivier *Urubamba* verenigen, zodat zij samen sterker staan. Op die manier is het ook mogelijk om stukken grond tussen gemeenschapsgronden veilig te stellen voor de toekomst en kunnen beslissingen over grondstoffengebruik en houthandel in samenspraak gebeuren.

Er wonen intussen al vijf families in *Inshatoshi* en er is een aanvraag tot erkenning ingediend. Of die erkenning zal volgen, is nog niet zeker, omdat andere nieuwe gemeenschappen claims leggen op hetzelfde territorium. De federatie FABU en enkele gemeenschapsleiders uit de omgeving vermoeden dat het eigenlijk om spookgemeenschappen gaat, die handelen in het belang van de hout- en de grondhandel.

Guillermo Ñaco van FABU illustreert het territoriaal plan van FABU

INHEEMSE FEDERATIES

› Inheemse organisaties als FABU zijn de belangrijkste vertegenwoordigers van de Amazonevolken en spelen een belangrijke rol in het promoten van een alternatief discours en een andere praktijk op het vlak van bosbeheer. Elke organisatie vertegenwoordigt een aantal gemeenschappen, meestal van een bepaalde etniciteit en uit een bepaald gebied. Ze worden federaties genoemd, omdat ze ‘inheemse autonomie’ als hoofddoel stellen en zo deel uitmaken van de decentralisatie van de Peruaanse staat (al bestaat die autonomie vooral in theorie en minder in de praktijk). De federaties hebben het grootste bereik bij de inheemse bevolking en betrekken de *comuneros* via workshops en projecten. Toch bestaan er grote verschillen tussen de inheemse organisaties en zijn sommige zelf betrokken bij de handel in grond en vormen zij zo mee de oorzaak van de ontbossing.

Bij de eerste grote strijd om eigendomsbewijzen vanaf de jaren 1980 was er in Atalaya één inheemse organisatie, OIRA. Die had één duidelijk doel: de leefsituatie verbeteren en grondrechten vei-

lig stellen. Maar door de grootte van Atalaya voldeed één organisatie later niet meer. Er waren nieuwe organisaties nodig, maar zo ontstond ook een groeiende concurrentie, die nog verder werd versterkt door de komst van olie- en gasbedrijven. In Camisea, in het departement Cusco aan de Urubambarivier, werden gasvelden ontdekt en werd vanaf 2004 aardgas ontgonnen. De bedrijven Repsol, Pluspetrol en Petrobras betalen compensaties aan enkele organisaties voor het vele verkeer op de rivieren en de mogelijke vervuiling, in het kader van ‘maatschappelijk verantwoord ondernemen’. Die compensaties zijn noodzakelijk, maar werken corruptie in de hand. Susana Silva, voorzitter van FABU, verwoordt het zo: “Petroleum is het eerste wat Atalaya verdeelde”. In plaats van voor de gemeenschappen te werken, zijn de organisaties verdeeld en dat zorgt ervoor dat de algemene inheemse belangen op de achtergrond raken en individuele belangen op de voorgrond komen. Het collectieve doel wordt uit het oog verloren.

Op weg naar gemeenschappen op de Urubamba-rivier

Om die reden was de *paro amazonico* van 2018 een historisch moment: de inheemse federaties werkten samen en stelden gezamenlijke eisen op. De inheemse beweging verenigde de gemeenschappen en organisaties van Atalaya. Zo'n samenwerking is essentieel om in de toekomst de inheemse belangen, levenswijze en leefomgeving veilig te stellen. Maar toch is niet iedereen tevreden met de uitkomst van de staking waaraan alle gemeenschappen deelnamen. Twintig dagen lang verlieten de mensen hun huizen en velden om te staken. Ze sliepen met hun kinderen in tentjes en legden het leven in de stad stil. Tijdens de staking waren de federaties sterk aanwezig, maar daarna ontbrak verdere steun.

Ook de resultaten van de staking blijven voorlopig uit: er is wel

een dialoog met de overheid opgestart, maar in een jaar tijd is er nog niets veranderd. De compensaties van de oliebedrijven zijn dan wel verhoogd, maar de gemeenschapsleiders vrezen dat dit vooral corrupte federaties bevoordeelt en niet doorstroomt naar de gemeenschappen. Onder meer de leiders van de gemeenschappen Sapani en Aeriya zeggen dat er geld blijft hangen bij de voorzitters, "die zichzelf grote huizen kopen". Zij willen dat de stem van de gemeenschap sterker doorklinkt bij de federaties, zodat die werkelijk de inheemse belangen vertegenwoordigen en daar niet van afwijken. Meer transparantie zou kunnen zorgen voor een minder corrupt beleid, waarin de *comuneros* echt hun vertrouwen kunnen stellen.

WAT KUNNEN WIJ DOEN?

De uitdagingen blijven zich opstapelen, maar de Amazonegemeenschappen in Atalaya, en bij uitbreiding in heel Peru, groeien en worden sterker en wijzer. Ze kiezen hun eigen koers binnen het kapitalistische systeem en geven het mee vorm. Ongeacht de obstakels, zoals de machtige houtlobby en de inadequate boswetgeving in Peru, en ondanks interne tegenstellingen komt de voogdij over de bossen toe aan de inheemse volken van de

Amazone. Op hen moeten we vertrouwen. Deze bossen zijn altijd hun thuisland geweest. Zij zijn het die sterven en hun thuis en levensbron verliezen als de bossen in brand staan. Zij weten wat het bos betekent, ze kennen de waarde van het bos zonder het in cijfers om te zetten. Hun bezorgdheid gaat niet naar koolstofopslag en klimaatopwarming, maar naar de veranderingen en het verstoorde evenwicht in hun leefomgeving.

Schatten in het bos van Atalaya

China is vandaag de topbestemming voor hout uit de Amazone, maar ook Nederland, Frankrijk en België behoren tot de tien grootste afnemers. Wij dragen dus mee verantwoordelijkheid. We moeten onze houtconsumptie verminderen en deze gemeenschappen zo goed mogelijk steunen. Daarvoor bestaat zelfs een wetenschappelijke basis: studies tonen aan dat bos in gemeenschapsbeheer wereldwijd veel trager afneemt (en soms zelfs toeneemt) dan bos dat niet door inheemse gemeenschappen wordt beheerd.⁵ Als individu kunnen we ngo's aan de basis steunen, die werken met lokale gemeenschappen. *Alianza Arkana* is zo'n ngo in Ucayali die samenwerkt met Shipibo-gemeenschappen, momenteel aan een project van herbebossing en *agroforestry*.

Vanuit België werkt de ngo CATAPA nauw samen met partnerorganisaties in Latijns-Amerika, onder meer Instituto Chaikuni. Dat is een andere basisbeweging in het Peruaanse Amazonegebied die zich inzet voor een duurzame toekomst van het regenwoud. Belgische organisaties kijken best naar mogelijkheden voor samenwerking met lokale inheemse federaties, zoals de federatie FABU die graag een partnerschap wil opzetten om eigendomsbewijzen te verkrijgen voor veertien gemeenschappen die nog geen grondbewijzen hebben. Steun van de Peruaanse overheid voor dit soort projecten is er niet. Daarom is internationale steun en samenwerking van essentieel belang.

Het agro-forestryproject van Alianza Arkana

Als Belgen en als consumenten moeten we onze positie binnen de houtindustrie erkennen en kritisch bekijken. We moeten recycleren en bewust gebruiken, verbruiken en hergebruiken en vooral de overheid en de industrie op hun verantwoordelijkheid (blijven) wijzen. Ook banken spelen een belangrijke rol. Zo investeert BNP Paribas miljarden euro's in de Braziliaanse soja- en vleesindustrie.⁶ Als deelstaat van de Europese Unie moet België ook mee streven naar een duurzaam Europees beleid dat de (vlees- en hout)consumptie intoomt en strenger is voor invoer.

Het Europese FLEGT-plan (Action Plan on Forest Law Enforcement Governance and Trade), dat samenwerking met houtproducerende landen en controles op ingevoerd hout voorziet, is een goed initiatief, maar volstaat niet. Er moet meer nadruk komen op de grootste oorzaak van ontbossing, namelijk het veranderde gebruik van bosgrond naar landbouwgrond, vaak voor de veeteelt en monoculturen als soja en oliepalmen. Voor de Belgische soja-invoer alleen is jaarlijks al 2,7 miljoen hectare landbouwgrond nodig.

Er valt nog veel te redden en weer op te bouwen. Als samenleving kunnen we heel wat leren van inheemse zienswijzen en levenswijzen. Samen kunnen we overschakelen naar een systeem dat rekening houdt met de noden van onze planeet en met respect omgaat met alle elementen die aanwezig zijn. Het is logisch om zorgzaam om te gaan met onze aarde, want zoals de inheemse leider Bernardo Silva of Tyontyori (egel) het zegt: “De aarde is als een moeder die ons te eten geeft. Wij zaaien en zij produceert. Bladeren om huizen te maken. Medicijnen. Zij voedt en geneest. Onze moeder houdt van ons. Zij geeft ons alles, en wanneer wij sterven keren we naar haar terug.”

Als begin van de omschakeling kunnen we ons hiërarchisch

wereldbeeld – met de mens bovenaan de piramide – vervangen door een wereldbeeld waarin de mens slechts een van de vormgevende actoren is, op gelijke voet met andere actoren als dieren en planten. Als mens staan wij niet tegenover de natuur, maar zijn wij natuur. Dat is waar filosoof Bruno Latour over spreekt met zijn concept ‘Gaia’: een holistisch, dynamisch geheel, een complexe totaliteit van levende wezens en materies.⁷ Dat kan ons een nieuw perspectief bieden. Wanneer wij als mensheid beseffen dat wij deel uitmaken van Gaia en niet langer vervreemd zijn van de natuur, is dat een grote stap in de richting van een duurzame omgang met onze leefomgeving en planeet.

Aguaje, een palmboom uit de Amazone

- ¹ WWF. 2018. *Ecologische en sociale risico's van hout- en papierimport in België*. WWF-België. <https://wwf.be/assets/RAPPORT-POLICY/FORESTS/ILLEGAL-WOOD/WWF-rapport-hout-NL-web.pdf>.
- ² Zie: Hvalkof, S. 2002. Beyond indigenous land titling: Democratizing civil society in the Peruvian Amazon. *The spaces of neoliberalism: Land, place and family in Latin America*, 87-177
- ³ Meer informatie over de periode van slavernij en daaropvolgende periode van grondbewijzen: García Hierro, P., Hvalkof, S., & Gray, A. (1998). *Liberation through land rights in the Peruvian Amazon*. IWGIA document 90
- ⁴ Horkheimer, M., & Adorno, T. W. (2006) The culture industry: Enlightenment as mass deception. *Media and cultural studies: Keywords*: 41-72
- ⁵ Zie: Seymour, F., La Vina, T. & Hite, K. 2014. *Evidence linking community-level tenure and forest condition: an annotated bibliography*. Climate and Land Use Alliance. http://www.climateandlandusealliance.org/wp-content/uploads/2015/08/Community_level_tenure_and_forest_condition_bibliography.pdf
- ⁶ Van Besien, D. 29 augustus 2019. België kan meer voor het Amazonewoud doen dan we denken. *De Morgen*. <https://www.demorgen.be/meningen/belgie-kan-meer-voor-het-amazonewoud-doen-dan-we-denken-b825ea98/>
- ⁷ Latour, B. 2017. *Facing Gaia. Eight Lectures on the New Climatic Regime*. Polity Press

REEDS VERSCHENEN MO*PAPERS

2020

- apr 2020: In Peru botsen bevolking en houtindustrie over bossen en rechten (*Myrah Vandermeulen*)

2019

- nov 2019: Inburgering en integratie zijn gewoon instrumenten van migratiebeheer geworden (*Pascal Debruyne*)
- apr 2019: Tijd voor een New Deal die de EU sociaal en fair maakt (*Emiel Vervliet*)
- mar 2019: De zwarte gaten in de Congolese overheidsfinanciën (*Emiel Vervliet*)
- mar 2019: Gebrek aan moed? Het Belgische federale en Vlaamse energie- en klimaatbeleid (*Koen Rademaekers en Luc Van Nuffel*)

2018

- dec 2018: Van vraagouder tot draagmoeder, De babybusiness tussen Israël en Georgië (*Sigrid Vertommen en Ailien Reyns*)
- dec 2018: Ethiopië van hongerdictatuur naar rechtvaardig bestuur? (*Sandra Galbusera*)
- dec 2018: Het einde van aids is een gevaarlijke fata morgana (*Sander Spanoghe*)
- sep 2018: Van simpele Millenniumdoelen naar warrige Duurzame Ontwikkelingsdoelen (*Jan Vandemoortele*)
- jun 2018: Is er een nieuwe schulden crisis op komst? (*Jan Van de Poel en Emiel Vervliet*)
- jun 2018: Seksmigratie als deel van de overlevingseconomie in Nigeria (*Sophie Samyn*)
- mei 2018: De rol van de privésector in de ontwikkeling: brandstof en motor tegelijk? (*Melanie Schellens*)

2017

- dec 2017: Saoedi-Arabië: revolutie van bovenaf (*Bart Peeters*)
- nov 2017: Als je geschoren wordt, moet je stilzitten - Hoe de financiële sector mobiliseert tegen een Europese transactietaks (*Lisa Kastner*)
- okt 2017: Besparingsbeleid vergroot ongelijkheid, ontwikkeling vereist echte investeringen (*UNCTAD*)
- mei 2017: Beschikt Rusland werkelijk over een gaswapen? (*James Henderson*)
- mei 2017: Armoede is de echte oorzaak van honger, agro-ecologie de oplossing (*Esmeralda Borgo*)
- jan 2017: Waarom is Oeganda militair zo actief in de regio van de Grote Meren? (*Martijn Engels*)

2016

- dec 2016: 25 jaar Belgische multilaterale samenwerking. Kan een kleine speler groot worden in multilateraal verband? (*Kris Panneels*)
- dec 2016: De multilaterale ontwikkelingssamenwerking. Wat we samen doen, doen we beter? (*Kris Panneels*)
- okt 2016: De strijd om de Europese ontwikkelingsbudgetten (*Dirk Brems en Sarah Hulsmans*)
- jul 2016: Hervreidingssamenwerking (*Gorik Ooms*)
- mei 2016: Humanitaire hulp voor deze tijd? (*Overseas Development Institute*)
- apr 2016: Buen vivir: Komt het goede leven uit Zuid-Amerika? (*Eduardo Gudynas*)
- mar 2016: De EU als "ontwikkelingsland", De universele ontwikkelingsagenda van de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen in het Europees beleid (*Dirk Brems en Julie Lamsens*)
- mar 2016: Europa redden door de democratie te herstellen (*Stephen Bouquin en Karin Verelst, Thomas Fazi*)
- feb 2016: Anno 2016 is ontwikkeling niet meer wat ze is geweest (*Emiel Vervliet*)
- jan 2016: De stille revolutie van sociaal ondernemers, Sociaal ondernemerschap als nieuwe benadering voor internationale solidariteit? (*Fons van der Velden en Pol De Greve*)

2015

- nov 2015: Het ei van Columbus voor ontwikkelingssamenwerking? (*Dirk Brems en Tina Tindemans*)
- okt 2015: Textielarbeidsters hebben sociale bescherming nodig (*Sarah Vandoorne*)
- okt 2015: De twijfelachtige kleuren van groen geld (*Gert Van Hecken en Kahlil Baker*)
- sep 2015: Zijn de opkomende landen nu gevestigde machten? (*Dries Lesage, Stijn Sintubin, Ng Sauw Tjhoi, Laurent Delcourt, Jef Van Hecken, Karin Debroey, Lien Verpoest*)
- apr 2015: Moeten kernwapens gewoon verboden worden? (*Tom Sauer*)
- apr 2015: Een TTIP van sluiert: meer vrijhandel dient de winst, niet de mensen (*Emiel Vervliet*)
- jan 2015: De ontwikkelingssamenwerking voorbij? (*Marcus Leroy*)

2014

- december 2014: Wet breekt nood, Toekomst voor rondtrekkende veehouders in Afrika? (*Koen Van Troos*)
- november 2014: #LuxLeaks (*Kristof Clerix / ICIJ*)
- oktober 2014: Nog steeds gelukkig getrouwd? Een gouden bruiloft in de ontwikkelingssamenwerking (*Gijs Justaert*)
- juli 2014: Wordt de geopolitieke kaart van het Midden-Oosten hertekend? (*David Crikemans*)
- juni 2014: We zijn allemaal verschillend. U ook? (*Rachida Lamrabet*)
- mei 2014: Gouden tijden voor de rijken? (*Paul Krugman*)
- apr 2014: Kunnen voorbehoedmiddelen de wereld redden? (*Simon Calcoen*)
- mrt 2014: Gaan de groeilanden een diepe duik tegemoet? (*Pierre Salama*)
- feb 2014: Buitenlandse berichtgeving is dood, leve de mondiale journalistiek? (*Gie Goris*)
- feb 2014: Is Afghanistan klaar voor 2014? (*Thomas Ruttig*)
- jan 2014: Ligt Pakistan op het Arabisch schiereiland? (*Bruno De Cordier*)

2013

- dec 2013: Schept microkrediet slechts een illusie van ontwikkeling? (*Milford Bateman en Ha-Joon Chang*)
- sep 2013: Kan Afrika zijn ontwikkeling zelf financieren uit hogere belastingsopbrengsten? (*Mick Moore*)
- jun 2013: Is uw gsm goud waard?
- apr 2013: Wat weten we (niet) over het geweld in Oost-Congo? (*Koen Vlassenroot, Steven Spittaels, Kris Berwouts en Nadia Nsayi*)
- apr 2013: Bestaan de Zapatisten nog? (*François Hautart*)
- feb 2013: Kan rijst West-Afrika voeden? (*Saartje Boutsen en Jan Aertsen*)
- feb 2013: Hoe komt het dat Afrika de Millenniumdoelstellingen niet haalt? (*Dimitri Van den Meerssche*)

2012

- okt 2012: Genetisch gewijzigd voedsel als oplossing voor het hongerprobleem? (*Hielke Van Doorslaer*)
- sep 2012: Kan zwart-Afrika voedselzekerheid bereiken? (*UNDP*)
- sep 2012: What is the Rise of South-South relations about? (*Sanoussi Bilal*)
- apr 2012: Hoe inclusief is onze ontwikkelingssamenwerking? (*PHOS*)
- mar 2012: Brengen verkiezingen meer democratie in Congo? (*Mieke Berghmans en Nadia Nsayi*)
- mar 2012: Wat na Busan? (*Bert Jacobs*)
- mar 2012: Kan de politiek de ontwikkelingssamenwerking redden? (*Alex Duncan en Gareth Williams*)
- feb 2012: Wordt het precariaat een nieuwe sociale klasse? (*Guy Standing*)
- feb 2012: Waarheen met de revoluties in Egypte en Syrië? (*Brigitte Herremans, Pieter Stockmans en Majd Khalifeh*)

2011

- nov 2011: Kan armoede overwonnen worden? (*Abhijit Vinayak Banerjee en Esther Duflo*)
- nov 2011: Is India goed bezig? (*Jean Drèze en Amartya Sen*)
- nov 2011: Een keerpunt voor sociale bescherming wereldwijd? (*Gijs Justaert en Bart Verstraeten*)
- okt 2011: Heeft ontwikkelingshulp zijn tijd gehad? (*Marcus Leroy*)
- okt 2011: 7 billion: development disaster or opportunity? (*Hania Zlotnik and Fred Pearce*)
- sep 2011: Erkenning van de Palestijnse staat: een game changer? (*Brigitte Herremans*)
- jun 2011: Een uitweg uit de nieuwe voedselcrisis? (*Saartje Boutsen*)
- mei 2011: Is het einde van de bevolkingsgroei werkelijk in zicht? (*Ronald C. Schoenmaeckers*)
- apr 2011: Waarom gelijkheid beter is voor iedereen (*Richard Wilkinson en Kate Pickett*)
- mar 2011: Welke toekomst voor de ontwikkelingssamenwerking? (*Nemat Shafik*)
- feb 2011: Realiteit of mythe? Minerale rijkdom als motor van het geweld in het oosten van Congo (*Rachel Perks en Koen Vlassenroot*)

2010

- dec 2010: Heeft Congo kans van slagen? (*Tom De Herdt, Kristof Titeca en Inge Wagemakers*)
- nov 2010: Heeft de crisis het draagvlak van ontwikkelingssamenwerking ondermijnd? (*Tom De Bruyn en Ignace Pollet*)
- nov 2010: De laatste energiecrisis? Betekent piekolie het einde van de homo Petroliensis? (*Elias Verbanck*)
- sep 2010: Wat doet China in Afrika en Latijns-Amerika? (*John Vandaele en Marc Vandepitte*)
- sep 2010: De millenniumdoelstellingen: wachten op de grote doorbraak? (*Lonne Poissonnier en Rudy De Meyer*)
- jun 2010: Hoe goed zijn Brazilië, China en India in armoedebestrijding? (*Emiel Vervliet*)
- mei 2010: Why is poverty a human right crisis? (*Irene Khan and Steven Vanackere*)
- mei 2010: Wat is nu eigenlijk goed bestuur? (*Emiel Vervliet*)
- apr 2010: Is er Apartheid in het Heilige land? (*Korneel De Rynck*)
- mar 2010: Water zonder grenzen? Het regionaal belang van het Afghaanse water (*Benjamin Sturtewagen*)
- feb 2010: Wat met de Cubaanse revolutie na Fidel Castro? (*Marc Vandepitte*)
- feb 2010: Leidt klimaatverandering tot oorlogen? (*Harald Welzer en Jamie Shea*)
- jan 2010: Mogen we nog dieren eten in tijden van klimaat- en voedselcrisis? (*Jonathan Safran Foer en Louise Fresco*)

2009

- nov 2009: Spionage in het hart van Europa? (*Kristof Clerix*)
- nov 2009: Hebben de ngo's hun ziel verkocht aan de minister van Ontwikkelingssamenwerking? (*Jean Reynaert en Patrick Develtere*)
- okt 2009: Chaos in Afghanistan en Pakistan? (*Ahmed Rashid en Jef Lambrecht*)
- sep 2009: De 'Gele Reus' in ademnood? (*Samia Suys*)
- sep 2009: Is ontwikkelingshulp verantwoordelijk voor de armoede in Afrika? (*Dambisa Moyo en Kumi Naidoo*)
- jul 2009: Is dit de nieuwe kolonisering? (*International Food Policy Research Institute, The Economist, vertaling Emiel Vervliet*)
- jun 2009: Kan de G20 de wereld redden? (*Emiel Vervliet*)
- apr 2009: Hoezo, vrije meningsuiting? (*Ruddy Doom en Sofie Van Bauwel*)
- mar 2009: Hebben financiële speculanten 120 miljoen mensen honger laten lijden? (*Peter Wahl, vertaling en samenvatting door Emiel Vervliet*)
- mar 2009: What is the status of human rights in Iran? (*Shirin Ebadi*)
- feb 2009: Hoe zien wij Gaza? (*Ruddy Doom en Simone Korkus*)

2008

- dec 2008: Wat is waardig werk? (*Emiel Vervliet*)
- nov 2008: Betalen de armen de prijs van een slecht beleid? (*Saar Van Hauwermeiren*)
- okt 2008: Hoeveel armen zijn er nu eigenlijk? (*Emiel Vervliet*)
- okt 2008: Blinkt alle goud? (*Catapa*)
- jul 2008: Door welke lens kijken wij naar China? (*Kristof Decoster*)
- jun 2008: Heeft Congo iets aan zijn mijnen? (*Raf Custers*)
- jun 2008: Wie zorgt er voor een échte groene revolutie? (*Jan Aertsen en Dirk Barrez*)
- mei 2008: Kan onverschilligheid dodelijk zijn? (*Forum for African Investigative Reporters, vertaling en samenvatting: Emiel Vervliet*)
- mar 2008: Levert de traditie de oplossing? (*Bert Ingelaere*)
- feb 2008: Kunnen boeren de wereld redden? (*Saartje Boutsen*)
- jan 2008: Neemt de inkomensongelijkheid in de wereld toe of af? (*Emiel Vervliet*)

2007

- dec 2007: Waar de kassa altijd rinkelt? (*Internationaal Vakverbond, vertaling: Emiel Vervliet*)
- dec 2007: Is er leven na Kyoto? (*Simon Calcoen, Peter Tom Jones, Edith Vanden Brande en Alma De Walsche*)
- okt 2007: Zijn de EPA's levensgevaarlijk? (*Marc Maes*)
- sep 2007: Ligt de Afrikaanse hemel in Barcelona? (*Roos Willems, vertaling: Emiel Vervliet*)
- jun 2007: Hoe erg is het klimaat eraan toe? (*IPCC, vertaling: Emiel Vervliet*)
- jun 2007: Redt de minister van Financiën het klimaat? (*Aviel Verbruggen, vertaling: Emiel Vervliet*)
- jun 2007: Viva el populismo? (*Emiel Vervliet en Alma De Walsche*)
- mar 2007: Veertig jaar bezetting - Hoe lang nog? (*Ludo De Brabander & Brigitte Herremans*)

2006

- dec 2006: Hoe geglobaliseerd is de islam? (*Olivier Roy*)
- dec 2006: Zit de Congolese toekomst in de grond? (*Sara Frederix en John Vandaele*)
- nov 2006: Helpt onze hulp tegen honger? (*Saartje Boutsen en Jan Vannoppen*)
- nov 2006: Wil China de wereld overheersen? (*Jonathan Holslag*)

Al deze MO*papers kunnen gratis
gedownload worden op www.MO.be/papers

